

We leren (n)iets van de geschiedenis

(1) In brede kring leeft het idee dat kennis van de geschiedenis een nuttige zaak is. We zouden kunnen leren van historische ervaringen. Als we een analyse hebben gemaakt van de oorzaken van historische mislukkingen en rampen, kunnen we daaruit conclusies trekken over het te voeren beleid in heden en toekomst. Kortom, wie het verleden kent, hoeft het niet te herhalen.

(2) Historici moeten dan wel opmerkelijk verstandige lieden zijn en zodoende veelgevraagde beleidsdeskundigen. Wie even nadenkt over deze gedachten, zal zich realiseren dat die grotendeels onjuist moeten zijn. Anders zouden we ondertussen toch wereldwijd in vrijwel perfecte samenlevingen moeten leven?

(3) Je hebt niet veel aan historische kennis. In Nederland hebben we de afgelopen jaren te maken gehad met de uitzonderlijke situatie dat twee opeenvolgende minister-presidenten geschiedenis hadden gestudeerd. Zij hebben echter nimmer de indruk gewekt dat hun beleid aan kwaliteit heeft gewonnen door hun historische kennis.

(4) Ik heb vrijwel mijn hele werkzame leven doorgebracht onder historici. Mij is echter nooit opgevallen dat historici betere analisten van hun eigen tijd waren dan niet-historici. Zij waren onveranderlijk even verrast

door de gebeurtenissen in hun eigen tijd als niet-historici. Zagen zij het einde van de Koude Oorlog¹⁾ aankomen, en wat daarvan de betekenis en consequenties zouden zijn? Helemaal niet. Met de kredietcrisis ging het al niet anders. Historici onderscheidden zich in niets van hun verwarde tijdgenoten.

(5) Een helder inzicht in de eigen tijd heeft te maken met gezond verstand en een goed gevoel voor maatschappelijke verhoudingen. In het algemeen geldt dat we stekeblind de toekomst in struikelen. De meeste academische historici die ik heb gekend, zullen overigens direct toegeven dat historische kennis geen enkele garantie is voor een betere kijk op heden en toekomst.

(6) Het menselijk leervermogen is beperkt als het gaat om historische kennis en de emoties van de waan van de dag zijn dominant. Als er al een periode is uit ons nationale verleden die velen beschouwen als een leerzaam en bruikbaar verleden, dan is het wel de Duitse bezetting.

(7) Nu al zeven decennia wordt ons elk jaar door tientallen, zo niet honderden sprekers op 4 en 5 mei voorgehouden dat wat in die vijf jaren is gebeurd, nooit meer mag gebeuren. Dat er uit de gebeurtenissen van die jaren en de periode daarvoor belangrijke lessen moeten worden

geleerd. Discriminatie en uitsluiting mogen nooit worden getolereerd.

75 Ons land moet gastvrij zijn als het gaat om de opvang van vluchtelingen die in eigen land met de dood worden bedreigd. Onze steden staan vol met monumenten die ons aan die essentiële, uniek leerzame periode uit ons verleden herinneren.

(8) We hebben mooie internationale verdragen ondertekend waarin we beloven vluchtelingen op te nemen.

85 Van dit leerzame verleden, dit volstrekte dieptepunt in onze nationale geschiedenis, heeft een groot deel van de huidige Nederlandse bevolking niets geleerd. Zodra de gelegenheid zich voordeed, bleken vele Nederlanders direct bereid tot discriminatie en uitsluiting.

(9) Nu het ernaar uitziet dat Nederland enkele tienduizenden vluchtelingen uit het Midden-Oosten zal opnemen, zijn we getuige van een beschamende vreemdelingenhaat.

95 Alle klassieke verdachtmakingen van 'De Ander' worden onmiddellijk van stal gehaald, zonder enig steekhoudend bewijs. We hadden op 4 en 5 mei beter gratis poffertjes kunnen uitdelen; dat had evenveel geholpen als al die prachtige toespraken van de afgelopen zeventig jaar.

(10) Terwijl academische historici niet veel moeten hebben van een bruikbaar verleden, zijn 'de media' er dol op. Die veronderstelde bruikbaarheid blijkt meestal het gevolg van simpele en misleidende analogieën.

110 De bekendste en meestgebruikte analogie betreft de teloorgang van de Weimar Republiek en de opkomst van het nationaalsocialisme, in combinatie met het fenomeen Hitler. Vrijwel iedere nieuwe dictator wordt vroeg of laat vergeleken met Hitler, waarbij dan de veronderstelling is dat

120 de nieuwe dictator vergelijkbare gevaren voor de wereld zou kunnen veroorzaken. Daarbij wordt bijna altijd vergeten dat Duitsland in de jaren dertig de tweede industriële mogendheid ter wereld was.

125 **(11)** Zoals bekend is, hebben de andere grote mogendheden in de jaren dertig aanvankelijk gedacht dat zij Hitler met concessies wel tevreden konden stellen, zodat hij ingepast kon worden in het bestaande Europese statensysteem. Omdat daar in het geval van nazi-Duitsland niets van terecht is gekomen, hebben velen daaruit de historische les ge-
135 destilleerd dat er met dictaturen nooit te praten valt. Zo is er in het begin van de Koude Oorlog vaak geargumenteed dat er met de Sovjet-Unie nu eenmaal niet te overleggen viel. Hitler en Stalin waren echter totaal verschillende schurken en de Sovjet-Unie was nazi-Duitsland niet.

140 **(12)** Ter gelegenheid van het feit dat in 2014 het begin van de Eerste Wereldoorlog een eeuw geleden was, verschenen er pretentieuze artikelen in de krant waarin de suggestie werd gewekt dat de strategische situatie in Europa in 2014, met de Russische leider als hoofdrolspeler, sterk deed denken aan de rampzalige gebeurtenissen van een eeuw eerder. Het zou zomaar helemaal mis kunnen gaan. Dat de alliantiestructuur van 2014 fundamenteel anders was dan in 1914, dat het bestaan van nucleaire wapens een grote oorlog in Europa uiterst onwaarschijnlijk heeft gemaakt en dat de machtsbasis van Poetin in vergelijking met die van het westers bondgenootschap (NAVO² plus EU) niets voorstelt, werd niet duidelijk gemaakt. Paniekzaaierij is
155 immers een van de belangrijkste activiteiten van 'de media'.
160

(13) Een andere vaak gebruikte analogie is de ondergang van het (West-)Romeinse Rijk³. Het relatieve machtsverval van de VS is volgens conservatieve stemmingmakers goed te vergelijken met de verzwakking van het Romeinse Rijk in zijn nadagen. Dat werd overspoeld door barbaarse immigranten en was door politieke disfunctie niet in staat zich te verdedigen. En geldt dat eigenlijk ook niet voor de EU?

(14) Daarbij wordt licht vergeten dat het Romeinse imperium een straatarme, pre-industriële natie was met een infrastructuur die tekortschoot. Zowel de VS als de EU vertonen gebreken, maar dat neemt niet weg dat hun organisatievermogen en infrastructuur van een andere orde zijn dan die van het Romeinse Rijk. Bovendien hebben de immigrantenstromen geen militaire capaciteit, zoals de barbaarse stammen.

(15) In 1988 verscheen *Thinking in Time* van de historicus Ernest R. May en de politicoloog Richard Neustadt. De ondertitel van dat boek luidt *The Uses of History for Decision-Makers*. Kortom, geschiedenis waar je wat aan hebt. Het boek levert concrete, zij het teleurstellend beperkte resultaten voor beleidsmakers. De auteurs zijn zich bewust van het feit dat ze bezig zijn met een academische exercitie en dat hun boek, hoe nuttig ook, ongetwijfeld niet gelezen zal worden door de politici die de beslissingen nemen die later vaak zeldzaam stompzinnig blijken te zijn – bijvoorbeeld de Amerikaanse invasie van Irak in 2003.

(16) De gebruikte geschiedenis bestaat in het boek uit analyses van historische gebeurtenissen die vooral de Amerikaanse buitenlandse politiek betreffen. De auteurs komen na een

uitputtende analyse van hun historisch materiaal met drie aanbevelingen voor degenen die belangrijke beslissingen moeten nemen.

(17) In de eerste plaats is het zaak geen overhaaste besluiten te nemen. Rust is van eminent belang. Vooral over de doelstellingen van het beleid dient helderheid te bestaan. Ten tweede zijn alle historische analogieën uit den boze. Die leiden eigenlijk altijd tot ongewenste resultaten. In de derde plaats is het van wezenlijk belang om de wordingsgeschiedenis van de crisis, waarin beslissingen moeten worden genomen, zo nauwkeurig mogelijk te beschrijven en te analyseren. Na een dik boek met gevalsbeschrijvingen is dit een nogal mager resultaat. Iedereen met gezond verstand had dit zelf kunnen bedenken. Historicus hoeft je er niet voor te zijn.

(18) Toch is dit ook een pleidooi voor historische kennis. De historicus kan uitleggen waarom een analogie niet deugt als basis voor besluitvorming. Historische situaties lijken misschien soms op elkaar, maar dat wil niet zeggen dat ze identiek zijn en dezelfde dynamiek vertonen. Historici kunnen vanzelfsprekend de wordingsgeschiedenis van een conflict of beleidsmatig probleem beschrijven, al zal vaak blijken dat zij het onderling niet eens zijn over die geschiedenis.

(19) Maar historici, hoe bekwaam ook, kunnen weinig verstandigs over de toekomst zeggen. Wat we zeker weten over de toekomst, is banaal en kan iedereen bedenken. Anders dan veel leken denken, herhaalt de geschiedenis zich niet. Zeker, er zijn patronen die steeds weer opnieuw voorkomen, maar die patronen wijken op subtiele wijze van elkaar af.

(20) Het valt enigszins te vergelijken met de vier seizoenen die elk jaar terugkeren. Dat op de herfst de winter zal volgen, staat vast. Maar
265 hoe streng die winter zal worden, is onvoorspelbaar. Het historisch proces zorgt steeds weer voor verrassende wendingen en geheel

onverwachte gebeurtenissen. Veel
270 van de huidige technologie is al tientallen jaren geleden aangekondigd, maar wellicht de belangrijkste technische noviteit van de afgelopen jaren, de smartphone, was een
275 onvoorziene ontwikkeling.

naar: Maarten van Rossem

uit: Maarten! vrijdag 27 november 2015

noot 1 De Koude Oorlog (1945-1991) was een periode van gewapende vrede tussen de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie, en hun verschillende bondgenoten.

noot 2 De Noord-Atlantische Verdrags Organisatie (NAVO) werd in 1949 opgericht met als doel door onderlinge samenwerking de veiligheid van niet-communistische landen van Europa tegen eventuele agressie van de Sovjet-Unie te waarborgen.

noot 3 In 476 werd de laatste West-Romeinse keizer afgezet en hield het West-Romeinse Rijk op te bestaan.

Tekst 1 We leren (n)iets van de geschiedenis

De tekst 'We leren (n)iets van de geschiedenis' kan door middel van onderstaande kopjes in zes delen worden onderverdeeld:

deel 1: Inleiding

deel 2: Het (on)nut van historische kennis

deel 3: Ons (on)vermogen lessen te trekken uit het verleden

deel 4: Vergelijkingen tussen heden en verleden

deel 5: Poging tot toepassing in de praktijk

deel 6: Slot

- 1p 1 Bij welke alinea begint deel 2, 'Het (on)nut van historische kennis'?
- 1p 2 Bij welke alinea begint deel 4, 'Vergelijkingen tussen heden en verleden'?
- 1p 3 Bij welke alinea begint deel 5, 'Poging tot toepassing in de praktijk'?
- 1p 4 Welke functie heeft alinea 1 in tekst 1 met name ten opzichte van alinea 2?
Alinea 1 toont ten opzichte van alinea 2 met name een
- A algemene doelstelling.
 - B beredeneerde hypothese.
 - C onterechte constatering.
 - D vooropgeplaatste conclusie.
- 1p 5 Hoe kan het tekstgedeelte dat bestaat uit alinea 1 en 2 van tekst 1 getypeerd worden?
- A als erudiet: uit dat tekstgedeelte blijkt een hoge mate van geleerdheid
 - B als naïef: uit dat tekstgedeelte blijkt een hoge mate van goedgegelovigheid
 - C als objectief: uit dat tekstgedeelte blijkt een wetenschappelijke houding
 - D als sceptisch: uit dat tekstgedeelte blijkt afkeuring van andere meningen

In alinea 4 van tekst 1 vind je een argumentatie. De functie van elk gedeelte in deze argumentatie kan met behulp van functiewoorden worden weergegeven.

- 3p **6** Neem de nummers van zin 2 tot en met 6 van de betreffende tekstgedeeltes over en noteer daarachter het juiste functiewoord. Je mag elk van de genoemde functiewoorden meer dan eens gebruiken. Kies uit de volgende functiewoorden: afweging, argument, nuancering, standpunt, subargument, toegeving, voorbehoud, voorwaarde, weerlegging.

zin 1	Ik heb ... onder historici. (regels 31-32)	constatering
zin 2	Mij is ... dan niet-historici. (regels 33-35)
zin 3	Zij waren ... als niet-historici. (regels 35-38)
zin 4 + 5	Zagen zij ... Helemaal niet. (regels 38-42)
zin 6	Met de ... niet anders. (regels 42-43)
zin 7	Historici onderscheidden ... verwarde tijdgenoten. (regels 43-45)	herhaling standpunt

In alinea 3 en 4 van tekst 1 komt de vraag aan de orde of historische kennis zinvol is of niet.

- 2p **7** Aan welke twee criteria is de zinnigheid van historische kennis af te meten volgens alinea 3 en 4 van tekst 1?
- 1p **8** Citeer uit alinea 6 tot en met 9 van tekst 1 de zin die de strekking van deze alinea's het beste samenvat.

“We hadden op 4 en 5 mei beter gratis poffertjes kunnen uitdelen; dat had evenveel geholpen als al die prachtige toespraken van de afgelopen zeventig jaar.” (regels 101-105)

- 1p **9** Van welk stijlmiddel wordt in de geciteerde zin gebruikgemaakt?

“Als er al een periode is uit ons nationale verleden die velen beschouwen als een leerzaam en bruikbaar verleden, dan is het wel de Duitse bezetting.” (regels 60-64)

- 2p **10** Vat met gebruikmaking van onderstaand schema samen waarom de gebeurtenissen tijdens de Duitse bezetting volgens tekst 1 niet zo leerzaam en bruikbaar blijken als velen denken. Maak daartoe onderstaande zinnen af en gebruik voor je antwoord niet meer dan 40 woorden. Geef geen voorbeelden.

deelzin 1	Weliswaar ...
deelzin 2	maar toch ...

In alinea 19 en 20 van tekst 1 wordt geargumenteed op basis van vergelijking.

- 2p 11 Geef de strekking van alinea 20 weer. Vul daartoe de tweede en de derde regel van onderstaand schema aan.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

Relativering	Weliswaar zijn in de geschiedenis patronen waar te nemen,
Standpunt	maar toch
Argument	

In alinea 10 tot en met 13 van tekst 1 staan woorden die suggereren dat er sprake is van een negatieve houding ten opzichte van de media.

- 3p 12 Noteer de nummers van de vijf woorden of woordgroepen uit onderstaande rij waarmee bedoelde negatieve houding in de tekst tot uitdrukking wordt gebracht.

- 1 'de media' (regel 108)
- 2 veronderstelde (regel 109)
- 3 simpele en misleidende (regel 111)
- 4 teloorgang (regel 113)
- 5 gedestilleerd (regels 135-136)
- 6 schurken (regel 142)
- 7 pretentieuze (regel 147)
- 8 fundamenteel anders (regel 156)
- 9 onwaarschijnlijk (regel 159)
- 10 Paniekzaaiërij (regel 164)
- 11 conservatieve stemmingmakers (regel 171)
- 12 politieke disfunctie (regel 176)

“En geldt dat eigenlijk ook niet voor de EU?” (regels 177-178)

Volgens tekst 1 is het antwoord op deze vraag ontkennend.

- 2p 13 Leg uit met welke twee hoofdargumenten dit ontkennende antwoord in de tekst wordt onderbouwd.

Geef antwoord in een of meerdere zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 50 woorden.

In het tekstgedeelte van de alinea's 10 tot en met 14 van tekst 1 wordt een aantal historische analogieën besproken en telkens ontkracht.

- 1p 14 Welk algemeen punt van kritiek kan worden gegeven op de analogieën, gelet op de strekking van de tekst?

De analogieën zijn

- A aangedikt en tendentieus.
- B beladen en emotionerend.
- C gedateerd en weinig herkenbaar.
- D onvolledig en versimpeld.

In tekst 1 wordt gesteld dat de historicus “kan uitleggen waarom een analogie niet deugt als basis voor besluitvorming.” (regels 238-240)

1p 15 Citeer uit alinea 19 en 20 van tekst 1 de zin die het best duidelijk maakt waarom analogieën niet deugen als basis voor besluitvorming.

2p 16 Welke drie van onderstaande uitspraken zijn het meest in overeenstemming met de inhoud en het doel van tekst 1? Noteer de nummers.

Deze tekst

- 1 laat zien dat het weinig zinvol te noemen is om het verleden te gebruiken als basis voor analyse van het heden.
- 2 maakt duidelijk dat nuchterheid en reflectie van belang zijn tijdens onverwachte gebeurtenissen en de journalistieke weergave daarvan.
- 3 maakt duidelijk dat politieke beleidsmakers er per definitie geen baat bij hebben om te luisteren naar historici.
- 4 relateert het belang van historische kennis door in te gaan op misvattingen en tegenvallende onderzoeksresultaten.
- 5 schetst een genuanceerd beeld van de auteurs en hun boek *Thinking in Time*.
- 6 zet vraagtekens bij pogingen tot duiding van het heden op basis van kennis van het verleden, zodat het belang van historische kennis wordt gerelativeerd.

Hieronder staan acht zinnen in alfabetische volgorde; de zinnen zijn al dan niet woordelijk aan de tekst ontleend.

3p 17 Noteer de nummers van de vier zinnen die het best passen in een samenvatting van tekst 1.

- 1 De bekendste en meest gebruikte analogie tussen heden en verleden betreft de teloorgang van de Weimar Republiek en de opkomst van het nationaalsocialisme.
- 2 Het historisch proces zorgt steeds weer voor verrassende wendingen en geheel onverwachte gebeurtenissen.
- 3 Historici kunnen de wordingsgeschiedenis van een conflict of beleidsmatig probleem beschrijven, verklaren en gedeeltelijk voorspellen.
- 4 Historici zijn onveranderlijk al even verrast door de gebeurtenissen in hun eigen tijd als niet-historici.
- 5 In kranten en televisieprogramma's maakt men graag gebruik van simpele en misleidende analogieën.
- 6 Over het belang van inzicht in het verleden wordt soms te badinerend gedaan, met name door mensen die er geen verstand van hebben.
- 7 Velen beschouwen de Duitse bezetting als een leerzaam en bruikbaar verleden.
- 8 Wat we zeker weten over de toekomst, is banaal en kan iedereen bedenken zonder inzicht in het verleden te hebben.

“Iedereen met gezond verstand had dit zelf kunnen bedenken.” (regels 234-235)

1p 18 Waar verwijst het woord ‘dit’ uit het citaat naar?

‘Dit’ verwijst naar

- A de aanbeveling om de wordingsgeschiedenis van crises nauwkeurig te analyseren.
- B de conclusie dat je geen historicus hoeft te zijn om tot het geboekte resultaat te komen.
- C de drie aanbevelingen voor mensen die belangrijke beslissingen moeten nemen.
- D het boek *Thinking in Time* van de historicus Ernest R. May.

tekstfragment 1

(1) Volgens de Delftse toekomstonderzoeker, econoom en docent Van der Duin, ook verbonden aan de Fontys Hogeschool in Tilburg, kan de focus op historische parallellen contraproductief werken in maatschappelijke besluitvorming. ‘Steeds verwijzen naar de Amerikaanse invasie in Irak in 2003 slaat bijvoorbeeld de discussie over grondtroepen in Syrië dood. Lessen uit het verleden zijn beperkt. Ik pleit voor meer vrijheid van denken over wat er in deze situatie zou kunnen gebeuren, lukken en misgaan.’

(2) De automatische nadruk op historische continuïteit is volgens Van der Duin niet alleen een vorm van gemakzucht, maar heeft bij bedrijven en overheden ook te maken met gevestigde belangen. ‘De meeste instanties denken op korte termijn, waar veranderingen geleidelijk gaan, behapbaar zijn en dus beheersbaar. Het echt nieuwe is ongrijpbaar en dus moeilijk op te pakken. Voor het gemak negeren ze het dan maar.’

naar: Martijn van Calmthout

uit: de Volkskrant, 8 december 2015

- 2p 19 Met welke twee argumenten wordt in tekstfragment 1 het nut van historische kennis gerelativeerd? Noteer de nummers van twee van onderstaande argumenten.
- Het nut van historische kennis is volgens tekstfragment 1 beperkt, want
- 1 door te verwijzen naar het verleden krijgt het unieke van nieuwe ontwikkelingen te weinig aandacht.
 - 2 het is lastig om nut en onnut te onderscheiden binnen wat we leren van de geschiedenis
 - 3 het steevast vergelijken van het heden met het verleden is een vorm van gemakzucht.
 - 4 historische kennis beperkt de mogelijkheid om nieuwe oplossingen te verzinnen.
 - 5 in maatschappelijke besluitvorming werkt historische kennis contraproductief.
 - 6 regelmatig worden veranderingen tegengehouden met een beroep op historische kennis.

- In tekstfragment 1 wordt het begrip 'historische continuïteit' gebruikt.
- 1p 20 Welk begrip uit tekst 1 komt in betekenis (nagenoeg) overeen met het begrip 'historische continuïteit' zoals dat gebruikt is in tekstfragment 1?
- A historische kennis (regels 21-22)
 - B emoties van de waan van de dag (regels 59-60)
 - C bruikbaar verleden (regel 63)
 - D historische analogieën (regel 223-224)
 - E wordingsgeschiedenis (regel 228)
 - F historisch proces (regels 266-267)

tekstfragment 2

De unieke bijdrage van het vak geschiedenis aan de vorming van de leerling is inzicht en overzicht bieden in die enorme wereld die achter ons ligt en tegelijkertijd deel uitmaakt van onze cultuur. Het begrijpen van het heden en het op juiste wijze beslissen over de toekomst, kan niet zonder kennis van de ontwikkeling die ons gebracht heeft waar we nu zijn. Wie niet weet waar hij vandaan komt, weet niet waarheen hij onderweg is. We noemen dit historisch besef. Er zitten schakels tussen verleden, heden en toekomst.

Fragment uit de visienota die Cees van der Kooij en Ton van der Schans namens de VGN schreven en die op vrijdag 4 maart is gepresenteerd op het Tweede Nationaal Geschiedenisonderwijscongres in de EUR. 12-03-2016

In tekstfragment 2 is sprake van een ander gedachtegoed over het nut van geschiedenis dan in de hoofdtekst.

- 1p 21 Citeer uit de eerste drie alinea's van tekst 1 de zin die het meest overeenkomt met de visie zoals die naar voren komt uit tekstfragment 2.
- 1p 22 In welk tekstgedeelte van tekst 1 wordt de visie zoals die naar voren komt uit tekstfragment 2 het meest expliciet weersproken?
- A in alinea 1 en 2
 - B in alinea 12 en 13
 - C in alinea 13 en 14
 - D in alinea 18 en 19

tekstfragment 3

(1) Veel jonge historische wetenschappers kwamen onlangs bijeen voor een internationale conferentie. De politieke instrumentalisering van geschiedenis, bijvoorbeeld bij het gebruik van historische analogieën, was een terugkerend thema in de gastlezingen, workshops en presentaties van de promovendi. Gastspreker Hans Kribbe – tot 2005 werkzaam bij de Europese Commissie en daarna onder meer adviseur van de Russische regering over EU-beleid – was daar heel nuchter over: “Elke poging lessen uit de geschiedenis op huidige politieke kwesties te plakken is een politieke daad.”

(2) Voor politici is geschiedenis een instrument, aldus Kribbe, dat wordt ingezet om politieke initiatieven te legitimeren. In beleidsjargon: gebeurtenissen uit het verleden worden gebruikt om te *framen*. Voor elke historische analogie bestaat een andere gebeurtenis die juist het tegendeel bewijst. Het is de taak van academici, betoogde Kribbe, deze frames te deconstrueren. Leren van de geschiedenis is alleen mogelijk als we ons bewust worden van de relativiteit van de geconstrueerde narratieven.

*naar: Conferentie: 'Reflecteren op geschiedenis heeft zin'
uit: Achtergrond - 17 december 2015 - Auteurs: Marieke Oprel,
Hannah van der Heijde*

In tekst 1 wordt uitgebreid toegelicht wat voor velen het belangrijkste motief zou zijn om de geschiedenis te bestuderen. In tekstfragment 3 wordt daarvoor een ander motief genoemd.

- 2p 23 Benoem deze beide motieven.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 60 woorden.
- 2p 24 Wat moeten historici volgens tekstfragment 3 doen in de visie van Hans Kribbe?
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.